

سرشناسه:	ابطحی، سید محمد حسین؛ ۱۳۶۵ -
عنوان و نام پدیدآور:	توهم طلسم: تبیین و ارزیابی دیدگاه دین‌شناسانه تکاملی دنیل دنت / سید محمد حسین ابطحی؛ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی.
مشخصات نشر:	قم، دانشگاه معارف اسلامی، انتشارات، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری:	۲۱۰ ص.
شابک:	978-622-5358-40-9
فروست:	مجموعه مبانی نظری اسلام؛ ۸۹
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
عنوان دیگر:	تبیین و ارزیابی دیدگاه دین‌شناسانه تکاملی دنیل دنت.
موضوع:	دنت، دنیل کلمنت، ۱۹۴۲ - م. - نقد و تفسیر
موضوع:	Dennett, D. C. (Daniel Clement) - Criticism and interpretation Religion - Controversial literature
شناسه افزوده:	دین - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها
رده‌بندی کنگره:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده‌بندی دیویی:	BL۴۸
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۲۰۰ ۱۰۰۷۶۷

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفن گروه «مبانی نظری اسلام»: ۰۲۵ - ۳۲۱۱۰۳۶۶

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: andisheh@maaref.ac.ir

توہم، ظالم؛

تبیین و ارزیابی دیدگاه دین شناسانه تکاملی دنیل دنت

سید محمد حسین ابطحی

با کمال فُضوع:

تقدیم به مادرم که دوستدار دانایی است؛
تقدیم به پدرم که مربی‌ام در محبت ولایی است؛
تقدیم به همسرم که وجودش دلگرمی‌ام در پیمودن راه‌های سخت زندگی است.

مجموعه مبانی نظری اسلام

۸۹

توهم طلسم؛ تبیین و ارزیابی دیدگاه دین‌شناسانه تکاملی دنیل دنت

نویسنده: سید محمدحسین ابطحی

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی

بازبین نهایی: علی فلاحی

طراح گرافیک: سید علی روحانی

ناشر: انتشارات دانشگاه معارف اسلامی

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰/۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۳۵۸-۴۰-۹

کلیه حقوق محفوظ است

مرکز پخش:

■ انتشارات دانشگاه معارف اسلامی: قم، بلوار جمهوری اسلامی، بین کوچه ۴ و ۶، تلفن: ۳۲۱۱۰۵۹۳

پایگاه اینترنتی: www.maaref.ac.ir * نشانی الکترونیکی: andishe@maaref.ac.ir

سخن آغازین

اندیشه دینی در جهان معاصر بیش از هر زمان دیگری با پرسش‌ها و چالش‌های نوین روبه‌روست. در این میان، «الحاد جدید» با تکیه بر دستاوردهای علوم طبیعی و به‌ویژه زیست‌شناسی تکاملی، نه تنها باور به خدا، بلکه اصل تجربه‌ی دینی را مورد تردید قرار داده است. در میان چهره‌های شاخص این جریان، دنیل دنت جایگاهی ویژه دارد. او در کتاب شکستن طلسم، دین را پدیده‌ای طبیعی و قابل توضیح علمی می‌خواند و از همین رهگذر اعتبار باور دینی را به پرسش می‌کشد.

کتابی که پیش رو دارید، نوشته محقق ارجمند **سید محمدحسین ابطحی**، جزو اولین پژوهش‌هایی است که در فضای فکری ایران به‌طور روشمند و جامع به دیدگاه‌های دنت در حوزه دین می‌پردازد. نویسنده ابتدا سخنان دنت را با نگاهی تحلیلی و منصفانه بازسازی می‌کند و سپس با اتکا به مبانی کلامی و فلسفی اسلامی به نقد آن‌ها می‌پردازد. بدین‌سان، «تبیین پیش از نقد» به‌عنوان رویکرد اصلی اثر، امکان فهمی روشن‌تر از اندیشه‌های دنت و نقدی استوارتر را فراهم می‌آورد. انتخاب عنوان «توهم طلسم» نیز اشاره دارد به این‌که تلاش دنت برای معرفی دین به‌مثابه طلسمی ذهنی، خود در نهایت توهمی بیش نیست.

در روزگاری که شبهات کلامی نوپدید - به‌ویژه آنچه بر پایه نظریه تکامل طرح می‌شود - ذهن جوانان و پژوهشگران را درگیر کرده، مواجهه علمی و منصفانه با این شبهات می‌تواند به ژرف‌تر شدن معرفت دینی بینجامد. امید است این کتاب برای دانشجویان و علاقه‌مندان فلسفه دین و الهیات سودمند باشد و گامی در مسیر گفت‌وگوی ثمربخش میان علم و دین به‌شمار آید.

در پایان، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی ضمن سپاس از زحمات علمی تمامی دست‌اندرکاران تولید این اثر، به‌ویژه نویسنده محترم، داوران گرامی، گروه پژوهشی مبانی نظری اسلام،

مدیریت امور پژوهشی و همکاران محترم ایشان، از کلیه خوانندگان، اساتید، صاحب‌نظران و دانشجویان عزیز تقاضا می‌کند نظرات و پیشنهادهای ارزشمند خود را جهت ارتقا و بهبود این اثر برای معاونت پژوهشی ارسال نمایند تا با بهره‌گیری از این رهنمودهای علمی، شاهد ارتقای هرچه بیشتر این اثر در چاپ‌های آینده باشیم.

دانشگاه معارف اسلامی

معاونت پژوهشی

فهرست مطالب

◆ پیشگفتار / ۱۱ ◆

۱۴.....	پیشینه موضوع
۱۴.....	اهمیت موضوع
۱۶.....	اهداف کتاب

بخش اول:

تبیین اندیشه‌های دین‌شناسانه دنیل دنت در کتاب «شکستن طلسم»

◆ فصل اول: دین از منظر دنیل دنت / ۱۹ ◆

۲۰.....	گفتار اول: دین و پدیده‌های پیرامون آن
۲۱.....	۱. تعریف دین
۲۳.....	۲. دین یا ادیان
۲۴.....	۳. دین به عنوان پدیده‌ای طبیعی
۲۵.....	گفتار دوم: خاستگاه ادیان
۲۵.....	۱. پیدایش دین
۲۷.....	۲. مواد اولیه دین
۲۹.....	۳. منزلگاه دین
۳۴.....	۴. تکامل دین
۳۶.....	۵. ادیان عوام و ادیان سازمان‌یافته
۳۹.....	گفتار سوم: خداشناسی
۴۰.....	۱. ریشه‌های باور به خدا

۲. چرا خدا را رها نمی‌کنیم؟! ۴۳
۳. ادله وجود خدا ۴۵
- گفتار چهارم: آثار، هزینه‌ها و مخاطرات دین ۴۸
۱. اهمیت دین ۴۸
۲. آثار دین ۴۹
۳. هزینه‌های دین ۵۱
۴. مخاطرات دین ۵۲
- گفتار پنجم: دین، اخلاق و معنای زندگی ۵۴
۱. نسبت دین و اخلاق ۵۴
۲. نسبت دین و معنای زندگی ۵۷
۳. نسبت روح نامیرا و روحانیت ۵۹

◆ فصل دوم: مبانی فکری و معرفتی دین‌شناسی دنیل دنت / ۶۳ ◆

- گفتار اول: مبانی معرفت‌شناسانه دنت ۶۳
۱. توهم آگاهی ۶۸
۲. رابطه حس کنجکاوی، نیاز و موضع اسنادی ۷۰
۳. رابطه زبان و معنا با قوه تفکر ۷۱
- گفتار دوم: دنت و الهیات ۷۲
۱. دنت و الهیات عقلانی ۷۲
۲. دین انتخاب عقل یا طبیعت؟ ۷۸
۳. دنت و الهیات ایمانی ۸۲
- گفتار سوم: جایگاه علم و قدرت آن ۸۶
۱. رابطه علم و دین ۸۶
۲. آیا علم می‌تواند دین را مورد مطالعه قرار دهد؟ ۸۷
۳. چرا علوم طبیعی و نه علوم انسانی اجتماعی؟ ۸۸
۴. آیا علم، خود یک دین جدید نیست؟ ۹۰
- گفتار چهارم: دنت و نظریه تکامل ۹۱
۱. تکامل زیستی ۹۴
۲. تکامل فرهنگی ۹۷
- خلاصه و نتایجی از بخش اول ۱۰۰

بخش دوم:

ارزیابی اندیشه‌های دین‌شناسانه دنیل دنت در کتاب «شکستن طلسم»

◆ فصل اول: ارزیابی رویکرد دنت به مسئله دین / ۱۰۷ ◆

۹

- گفتار اول: تعریف، گستره و جایگاه دین..... ۱۰۷
۱. دنت و مطالعات دین‌شناسی ۱۰۷
۲. دنت و تعریف دین..... ۱۱۰
۳. دین به مثابه یک پدیده طبیعی ۱۲۰
- گفتار دوم: خاستگاه و تکامل دین..... ۱۲۳
۱. خاستگاه دین ۱۲۳
۲. مواد اولیه دین ۱۲۷
۳. اندیشمندان اسلامی و منشأ دین..... ۱۳۳
۴. تکامل دین ۱۳۷
- گفتار سوم: خداشناسی دنت ۱۴۰
۱. دنت و مفهوم خدا..... ۱۴۰
۲. چرا خدا را رها نمی‌کنیم؟ ۱۴۴
۳. آیا خدا وجود دارد؟ ۱۴۸
۴. ادله نقلی درباره خدا ۱۴۹
۵. ادله عقلی اثبات وجود خدا ۱۴۹
- یک. در باب برهان وجودی آنسلم ۱۵۰
- دو. در باب برهان علیّ ۱۵۲
- سه. اصل عدم قطعیت ۱۵۲
- چهار. چه چیز خدا را به وجود آورده است؟ چرا جهان نمی‌تواند مانند خدا خوداتکا باشد؟ ۱۵۶
- پنج. در باب برهان نظم..... ۱۵۷
- شش. دیدگاه متفکران اسلامی درباره مفهوم تصادف در نظریه تکامل ۱۶۰
- هفت. وجه اتلاف در جهان از نگاه متفکران اسلامی ۱۶۳
- گفتار چهارم: اخلاق و معنای زندگی ۱۶۶

فهرست مطالب

◆ فصل دوم: ارزیابی مبانی فکری و معرفتی دنت / ۱۷۳ ◆

- گفتار اول: مبانی معرفتی دنت ۱۷۳
- گفتار دوم: زبان، معنا و تکامل ۱۷۵

◆ فصل سوم: ارزیابی راهبردهای دنت در برخورد با مسائل جهانی حوزه دین / ۱۷۹ ◆

- گفتار اول: راهبرد دنت در زمینه مطالعه دین ۱۷۹
- گفتار دوم: راهبرد دنت در مواجهه با تکثر ادیان ۱۸۳
- گفتار سوم: راهبرد دنت در مواجهه با خشونت‌های مبتنی بر دین ۱۸۷
- گفتار چهارم: راهبرد دنت در آموزش دین به کودکان ۱۹۳
- خلاصه و نتایجی از بخش دوم ۱۹۴
- جمع‌بندی ۱۹۹

منابع و مأخذ ۲۰۱

پیوست ۲۰۵

پیشگفتار

کتاب پیش رو، با هدف تبیین، ارزیابی و نقد کتاب *شکستن طلسم*، نوشته دنیل کلمنت دنت، تألیف شده است و می‌توان آن را در دسته کتب مربوط به مسائل جدید کلامی گنجانده. دنت با تألیف کتاب خود در سال‌های پس از واقعه حملات تروریستی یازده سپتامبر، همگام با نقد دین به عنوان منشأ رفتارهای خشونت‌آمیز تروریستی، دیدگاه‌های ملحدانه خود نسبت به باورهای دینی را آشکارا بیان کرد و عملاً در کنار شخصیت‌هایی چون ریچارد داوکینز، سم هریس و کریستوفر هیچنز قرار گرفت؛ چهار نفری که به نام «چهار سوار الحاد جدید» شناخته می‌شوند. هدف دنت در این کتاب، عرضه پدیده دین و باورهای دین‌داران به نظریه داروین است تا مشاهده شود که تفسیر تکاملی دین چه برون‌دادی خواهد داشت.

برای آشنایی با کتاب *شکستن طلسم* بهتر است نخست با شخصیت نویسنده کتاب آشنا شد. دنیل کلمنت دنت^۱ دانشمند شناخته شده اهل ایالات متحده آمریکا است که در زمینه فلسفه ذهن، فلسفه علم و فلسفه زیست‌شناسی تألیفات فراوانی دارد. او متولد بیست و هشتم مارس ۱۹۴۲ در بوستن ماساچوست است. دنت دورانی از کودکی خود را به دلیل شغل پدرش در لبنان بود؛ اما پس از مرگ پدر به موطن خود برگشت. وی مدرک کارشناسی خود را از دانشگاه هاروارد و مدرک کارشناسی ارشد و دکتری خود را در رشته فلسفه از دانشگاه آکسفورد در سال ۱۹۶۵ دریافت کرد و پس از بازگشت به آمریکا در همان سال به تدریس در دانشگاه کالیفرنیا مشغول شد.^۲

دنت از سال ۱۹۶۵ تا ۱۹۷۱ در دانشگاه کالیفرنیا تدریس کرد و پس از آن به دانشگاه تافتس انتقال یافت. وی در سال ۱۹۸۵ به مدیریت مرکز مطالعات شناختی برگزیده شد. تعدادی از دستاوردهای

1. Daniel Clement Dennett.

۲. شهبازی، *الحاد جدید*، ص ۱۰۶.

علمی او از این قرار است:

- دریافت دو بورسیه گوگنهايم و فلوشیپ در مرکز مطالعات پیشرفته علوم رفتاری؛
- برنده جایزه اومانیست آکادمی بین‌المللی اومانیسیم آمریکا؛
- برنده جایزه انسان‌گرای سال در سال ۲۰۰۴؛
- دریافت لوح طلایی آکادمی دستاوردهای آمریکا در سال ۲۰۰۶؛
- عضو برگزیده هیئت افتخاری آزادی از دین در سال ۲۰۱۰؛
- دریافت جایزه آراسموس (جایزه‌ای سالانه برای فردی که سهمی استثنایی در فرهنگ، جامعه یا علوم اجتماعی اروپا داشته است) در سال ۲۰۱۲؛
- کسب مدرک افتخاری از سوی دانشگاه رادبود هلند به دلیل مشارکت و تأثیرش در علوم بین‌رشته‌ای، در سال ۲۰۱۸.^۱

تحقیقات دنت بیشتر متمرکز بر فلسفه ذهن و فلسفه زیست‌شناسی است. در این میان، علاقه او به تبیین علمی آگاهی با تکیه بر نظریه تکامل داروین، بیش از هر موضوعی به چشم می‌خورد. به گمان او، تکامل می‌تواند به‌تنهایی آگاهی را تبیین کند. او کتاب **تبیین آگاهی** را در سال ۱۹۹۱ در همین راستا نوشت و در آن به بیان چگونگی تشکیل ساختمان فیزیولوژیکی و شناختی مغز انسان و نیز چگونگی برآمدن آگاهی از فرایندهای فیزیکی و شناختی پرداخت. تأکید و تمرکز او بر نظریه تکامل داروین برای تبیین حوزه‌های متفاوت زیستی و فرهنگی انسان، از او یک داروینیست تمام‌عیار را به نمایش می‌گذارد.

کتاب **ایده خطرناک داروین**^۲ یکی از تألیفات مهم دنت، بیان‌کننده تعلق خاطر دنت به نظریه تکامل داروین است. در این کتاب، ایده تکاملی داروین مانند اسیدی معرفی می‌شود که تمام نظریه‌های مربوط به حوزه‌های زیستی و فرهنگی انسان را در خود هضم می‌کند و نظام جدید مبتنی بر علم را برای تبیین پدیده‌ها می‌آفریند. دنت معتقد است که اگر ایده تکاملی داروین به درستی درک شود، هیچ تفکر دیگری توان تاب‌آوری در برابر آن را نخواهد داشت و به‌تنهایی برای تبیین همه ویژگی‌های شگفت‌آور حیات کفایت خواهد کرد.^۳ او در این کتاب از تمام علاقه‌مندان به دانش می‌خواهد به پیامدهای عمیق نظریه داروین در تمام حوزه‌های دانش پایبند باشند و آنها را با آغوش باز بپذیرند؛ اگرچه این پیامدها در بسیاری از دانش‌ها دگرگون‌کننده و ویرانگر خواهد بود.

1. Daniel Dennett, From Wikipedia, the free encyclopedia:
wikipedia.org/wiki/Daniel_Dennett.

2. *Darwin's Dangerous Idea*.

۳. شهبازی، *الحاد جدید*، ص ۱۰۶ - ۱۰۵.

کتاب *شکستن طلسم (دین به عنوان پدیده‌های طبیعی)*^۱ نوشته دیگری از دنت است که در سال ۲۰۰۶ چاپ شد. این کتاب شامل سه فصل و یازده بخش است. دنت در فصل اول با عنوان «باز کردن جعبه پاندورا»، درباره لزوم بررسی علمی دین و چگونگی آن سخن می‌گوید. وی می‌گوید: خودداری دین‌داران از تبیین و بررسی دین به مثابه یک پدیده طبیعی، همان طلسمی است که باید شکسته شود. فصل دوم با عنوان «تکامل دین» دربردارنده نظر دنت درباره خاستگاه و روند تکامل دین است و فصل سوم با عنوان «دین امروز» دربردارنده نظریات دنت درباره جایگاه دین در جهان کنونی و چگونگی بایدهای رفتاری در قبال آن است.

به نظر دنت، کتاب *شکستن طلسم* نمونه‌ای از عرضه یک پهنه مهم از دانش و فرهنگ انسانی به ظرف اسیدی نظریه تکامل است و او در آن، چگونگی تبیین‌گری این نظریه را درباره یکی از مهم‌ترین پدیده‌های تمدن انسانی، یعنی دین، به نمایش می‌گذارد.

ما در کتاب خود، درصددیم که دیدگاه‌های دنیل دنت در کتاب *شکستن طلسم* را گام به گام تبیین کنیم و همراه با بررسی مبانی نظری و معرفتی‌ای که دنت را به تفسیر تکاملی از دین کشانده است، داده‌های دین‌شناسانه وی را ارزیابی و نقد کنیم.

برای رسیدن به این مهم، در بخش نخست به آشنایی با اندیشه‌های دنت در حوزه دین‌شناسی خواهیم پرداخت. در این مرحله، ماهیت دین را از دیدگاه دنت تبیین خواهیم کرد. مباحث مربوط به این بخش، شامل تعریف دین، خاستگاه ادیان، تکامل ادیان و مفهوم خدا از منظر دنت است. مطالعه رابطه دین و اخلاق و معنای زندگی از منظر دنت، کامل‌کننده این بخش است. در مرحله بعد، مبانی نظری و معرفتی‌ای که دنت را به تفسیری ماتریالیستی از دین کشاند، معرفی می‌کنیم و جایگاه علوم تجربی را در زمینه تفسیر و تبیین ماهیت دین از منظر او توضیح خواهیم داد. بررسی علل توجه خاص دنت به نظریه تکامل و جایگاه این نظریه در نزد وی، تکمیل‌کننده این بخش خواهد بود.

در بخش دوم با تکیه بر آموزه‌های اسلامی به ارزیابی و نقد اندیشه‌های دنت در حوزه دین‌شناسی و بررسی مبانی معرفت‌شناسی وی می‌پردازیم. توجه به تعریف، جایگاه، مبدأ و کارکردهای دین در سنت اسلامی، همچنین تدبیر در داده‌های معرفت‌شناسانه حکمت اسلامی، ما را در ارزیابی و نقد این کتاب توانمند خواهد کرد. بررسی راهبردها و راهکارهای دنت در مواجهه با مسائل جهانی حوزه دین، کامل‌کننده این بخش خواهد بود.

1. *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon.*

پیشینه موضوع

پیشینه تحقیق در باب تبیین و ارزیابی اندیشه‌های شخصیتی چون دنیل دنت را باید در محدوده آثار مربوط به جریانی به نام الحاد جدید^۱ پیگیری و کاوش کرد. ملحدان جدید نام گروهی از نویسندگان اوایل قرن بیست و یکم میلادی است که با دو هدف مهم «معرفی دین به عنوان پدیده‌ای خطرناک» و «نامعقول بودن باور به خدا» دست به قلم بردند.^۲ بیشتر آثار مکتوب در زمینه نقد الحاد جدید مربوط به بررسی‌های پیرامونی و همچنین نقد آثار ریچارد داوکینز،^۳ نظریه‌پرداز اصلی جریان خداناباوری جدید، است. در این میان، آثار دنیل دنت را باید با توجه به جایگاه وی به عنوان فیلسوفی که درصدد مدلل کردن و همچنین عمق بخشی به دیدگاه‌های فردی چون داوکینز است، دنبال کرد. از این رو مطالعه درباره پیشینه این مسئله، دامنه‌ای فراتر از آثاری دارد که به طور مستقیم به کتاب **شکستن طلسم** پرداخته‌اند.

در این زمینه و در نگاه اول، نقد اندیشه‌های دین‌ستیزانه دنت را می‌توان در آثار پژوهشگران حوزه فلسفه دین در جهان مسیحیت دید. مطالعه این آثار ما را در فهم تفکر دنت در حوزه کلان دین‌شناسی توانمند خواهد کرد؛ اما فعالیت‌های محققان و نویسندگان مسلمان در برخورد با اندیشه‌های دنت بسیار نوپا و محدود است. از این رو می‌توان گفت که واکاوی آثار و تألیفات دنیل دنت، به‌ویژه عرضه آن به آموزه‌های اسلامی، فعالیت علمی جدیدی به شمار خواهد آمد. ما برای آشنایی بیشتر پژوهشگران با پیشینه مباحث مطرح شده حول محور کتاب **شکستن طلسم**، در انتهای کتاب در قالب پیوست، چند اثر را در این زمینه معرفی کرده‌ایم.

اهمیت موضوع

یکی از چالش‌های پیش روی متألهان و متکلمان ادیان ابراهیمی، مسئله الحاد جدید، به‌ویژه الحاد علمی است. بعد از رشد نظریه تکاملی داروین و پرورش رویکردهای نئوداروینیسم، ملحدان از نظریه تکامل برای نقد متدینان ادیان ابراهیمی بهره برده‌اند. دنیل دنت با نگارش کتاب **شکستن طلسم**، در همین راستا گام برداشته است. از قضا، قلم روان و جذاب دنت و تخصص او در ساده‌سازی فهم مطالب علمی برای عموم، موجبات نفوذ این کتاب و گسترش مخاطبان آن را فراهم کرد. همچنین ترجمه کتاب به زبان فارسی، گستره مخاطب کتاب را به جغرافیای فکری جهان ما رساند و همین امر بر اهمیت تبیین و ارزیابی موضوعات این کتاب در یک اثر منسجم افزود.

1. New Atheists.

۲. شهبازی، *الحاد جدید*، ص ۸۲.

3. Clinton Richard Dawkins.

در اینجا به چند دلیل که اهمیت تبیین و ارزیابی اندیشه‌های دنت در کتاب *شکستن طلسم* را پررنگ‌تر می‌کند، اشاره می‌کنیم:

۱. این کتاب حاصل یک جریان الحادی نوین است که فعالیت خود را دقیقاً پس از حملات یازده سپتامبر آغاز کرد و هم‌اکنون در حال تلاش برای تبدیل شدن به یک کنشگر سیاسی در بستر دولت کشور مهمی چون ایالات متحده آمریکا است؛

۲. دنیل دنت در میان اعضای جریان الحاد جدید - که بیشتر دانشمند یا نویسنده یا فعال رسانه‌ای اند - چهره‌ای فیلسوف مآب است که در پی عمق‌بخشی به نظریات الحادی این جریان و مدلل کردن آنهاست؛

۳. از نظر دنیل دنت، دین مهم‌ترین و پرنقش‌ترین پدیده‌ای است که چهره فرهنگی انسانی را شکل داده و از این رو مهم‌ترین پدیده برای پژوهش در روزگار ماست. از این رو نقد دین برای دنت و نقد دنت برای دین‌داران اهمیت دارد؛

۴. تعمیق حرکت سکولارسازی از حوزه سیاست و فرهنگ به حوزه اخلاق و معنای زندگی، یکی از اهداف این کتاب است؛

۵. مخاطب جریان الحاد جدید، عموم افراد جامعه است و ابزار آنها رسانه‌های جمعی و روش آنها ساده‌سازی مفاهیم علمی و استفاده از آن در یک پروپاگاندای الحادی است؛

۶. رویکرد دنت به دین رویکردی عام است و همه ادیان آسمانی و زمینی را شامل می‌شود؛ ولی توجه خاص وی به اسلام در جای جای کتاب مشهود است؛ چنان‌که او در جمع‌بندی کتاب خود حل معضلات انسانی جهان کنونی را متوقف بر ایجاد روشی نوین در سبک اندیشیدن نخبگان دین اسلام و کنشگری آنها می‌داند؛

۷. اشاره دنت به چند مبحث جدید کلامی و نظریه‌پردازی در حول آنها در این کتاب، از جمله علم و دین (که شالوده اصلی کتاب است)، پلورالیسم دینی، دین و سیاست، زبان دین، دین و اخلاق، و دین و معنای زندگی، کتاب *شکستن طلسم* را به جعبه‌آینه‌ای از انواع موضوعات کلامی تبدیل کرده است؛

۸. اذعان نویسنده به تعجیل در تألیف کتاب و از دست ندادن فرصت و زمان، حتی به بهای عمق نبخشیدن به تحقیقات مقدماتی، نشانه‌ای از اهمیت تاریخی طرح این موضوع، و به تبع آن، اهمیت نقد و ارزیابی آن در کمترین زمان ممکن است.

اهداف کتاب

در گام نخست، هدف کتاب ما آشنایی با اندیشه‌های دنیل دنت درباره پدیده دین و رویکردهای وی به این پدیده با تمرکز بر کتاب **شکستن طلسم** است. بدون شک برای بررسی و نقد دقیق هر تفکری، بیش از هر چیز شناخت عمیق آن تفکر لازم است. ازاین‌رو در این کتاب سعی بر آن است که مجموعه نظرات و مبانی فکری و معرفتی دنت با حوصله و ژرفای بیشتری کنکاش شود. اهمیت شناخت صحیح دیدگاه دنت وقتی پررنگ‌تر می‌شود که ما بدانیم تجربه زیستی و جهان فکری او بسیار متفاوت با مبنایی است که ما با تکیه بر آن قصد نقادی داریم. در نتیجه، بسیار محتمل خواهد بود که نقاد در این میان به نشناختن موضوع مورد نقد متهم شود. ازاین‌رو در این نوشتار سعی خواهد شد که با حفظ اخلاق حرفه‌ای در تحقیق، به تبیین اندیشه دنت پرداخته شود.

هدف دیگر کتاب ارزیابی و نقد دیدگاه‌های دین‌شناسانه دنت با محک آموزه‌های اسلامی است. مراد از آموزه‌های اسلامی مجموعه معارفی است که در قالب کتاب آسمانی قرآن و سنت نبوی در اختیار امت اسلامی قرار گرفته و در ادامه در معرض تفسیر و تبیین‌ها و اجتهاد مکاتب فکری اندیشمندان جهان اسلام بوده است. ما در فرایند تحقیق خود به این نکته مهم توجه داریم که رویکردهای متفکران و فرقه‌های اسلامی به فهم و تفسیر آموزه‌ها و متون اسلامی متنوع و متکثر است؛ اما برخورد ملحدانه و دین‌ستیزانه شخصی چون دنت با دین، چنان مبنایی و مشدد است که مکاتب مختلف اسلامی می‌توانند با آموزه‌های عام مشترک خود به مقابله با آن بپردازند. با این حال، روش ما در مقابله و نقد این اثر مبتنی بر رویکرد عقلانیت اعتدالی است که در روش معرفتی خود، در پی مبنای تعقلی است.^۱

سید محمد حسین ابطحی

۱. برای آشنایی با رویکرد عقلانیت اعتدالی و مبنای تعقلی، ر.ک: خسروپناه، **کلام جدید با رویکرد اسلامی**، ص ۱۱۰ - ۱۰۷.